

Eleştirel Ekonomi Politik Perspektiften Devlet ve Medya İlişkisi

Doç. Dr. Levent YAYLAGÜL

Akdeniz Üniversitesi

İletişim Fakültesi

Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü

alaylagul@hotmail.com

Özet

Bu makalede, eleştirel ekonomi politik bir çerçeveden, medya ve devlet/ hükümet ilişkileri analiz edilmiştir. İletişim endüstrisindeki üretim, dağıtım ve tüketim ilişkileri hiçbir zaman sadece pazar mekanizması içerisinde gerçekleşmez. Devlet ve hükümetler bu alana doğrudan düzenleyici güçler olarak müdahale ederler ve medya politikalarını belirlerler. Özellikle 1980’li yıllarda, neo-liberal ekonomi politikalarına geçişle birlikte, hükümetler medya politikalarını da kuralsızlaştırarak bu alanı büyük sermaye gruplarına açmıştır. Kamu mülkiyetine konu olan elektronik medya alanının sermayeye açılmasıyla birlikte medya sektörü daha önce görülmemiş şekilde büyümüştür. Politikacılar, sağlıklı bir kamusal alan yaratmak ve çoğulculuğu sağlamak söylemiyle meşrulaştırdıkları neoliberal politikalar çerçevesinde, şirket çıkarlarını koruyan yasal düzenlemeleri yaparak iletişim alanında sahiplik yapısının yoğunlaşmasına yol açmışlardır. Bu durum, iletişim sektörünün, birbirleriyle işbirliği yapan ekonomik yapılar ve siyasi iktidarlar tarafından kamunun aleyhine olacak şekilde nasıl sınırlandırıldığını ortaya koymaktadır. Hükümetler tarafından, büyük sermayenin çıkarına olan siyasi düzenlemelerle oluşan mülkiyet yoğunlaşması sonucunda, iletişimsel ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketimi kısıtlanmakta, bu alandaki rekabet azalmakta, insanlara sunulan bilgi içeriği ve seçenekler azalırken eğlence ve tüketim odaklı bir yayıncılık anlayışı bu alana egemen olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Eleştirel ekonomi politik, medya, devlet, düzenleme, kuralsızlaştırma.

•••••

Makale geliş tarihi: 22.12.2018 • Makale kabul tarihi: 2.02.2019

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2019 • 5 (2) • kış/winter: 134-152

The Relationship Between State and Media within the Perspective of Critical Political Economy

Assoc. Prof. Levent YAYLAGÜL, Ph.D.

Akdeniz University
Faculty of Communication
Department of Radio Television and Cinema
alaylagul@hotmail.com

Abstract

This article analyzes the media and state / government relations from a critical political economy perspective. The relations of production, distribution and consumption in the communication industry are never realized only in the market mechanism. States and governments intervene in this field as direct regulatory powers and define media policies. Especially in the 1980s, with the transition to neo-liberal economic policies, governments have deregulated the media policies and opened this area to large capital groups. The media sector, which was once the subject of public ownership, has grown in a private way that has never been seen before. Politicians, by creating a healthy public sphere and providing pluralism in the framework of the neoliberal policies legitimized by the discourse of protecting the interests of the company by making the legal structure of the ownership structure has led to intensification of communication structure. This reveals how the communication sector has been limited by the economic structures and political authorities that cooperate with each other. As a result of the concentration of property, the production, distribution and consumption of communicative products are limited, competition in this area decreases, while the information content and options offered to people are decreasing and a consumption and entertainment oriented broadcasting concept dominates this area.

Keywords: Critical political economy, the media, the state, regulation, deregulation

•••••

Article arrival date: 22.12.2018 • Article acceptance date: 2.02.2019
Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2019 • 5 (2) • *kış/winter*: 134-152

Giriş

Adam Smith (1723-1790) tarafından geliştirilen liberal toplum kuramına göre, ideal bir toplumsal düzende devlet ve hükümetin, iktisadi alana müdahale etmeden piyasa ilişkileri çerçevesinde (birbirleriyle iş sözleşmesi yapan) bireylerin sözleşmelerini garanti altına alacak şekilde hareket etmesi gerekir. Ekonomik alana müdahale etmek yerine devlet, ulusal güvenlik, altyapı, adalet ve temel eğitimin sağlanması gibi alanlarda sınırlı bir etkinlik göstermelidir. Adam Smith'in görüşleri revize edilerek geliştirilen ve 1980'li yıllarda pek çok ülkenin resmi politikası olan neo-liberalizm de, devlet ve piyasa ilişkileri konusunda benzer argümanlar ileri sürmektedir. İletişim alanı da dahil olmak üzere bu yaklaşım, bütün iktisadi ve ticarî faaliyetleri pazar mekanizmasına ve görünmez elin düzenleyiciliğine havale eder. Bu yaklaşım, iletişim, bilgi ve kültür endüstrileri gibi piyasalarda devletin bir aktör olarak varlığını ve bu siyasal gücün iletişimsel süreçler üzerindeki etkilerini sorgulamaz (Gandy Jr., 1992:31). Oysa bu sektörler üzerinde politik aktörlerin çok önemli çabaları ve yönlendirici etkileri olduğu görülmektedir. Örneğin, neo-liberal ekonomi modeliyle iletişim, kültür ve enformasyon alanının ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamdaki ağırlığının ve belirleyiciliğinin artması doğal bir gelişme değil, politik karar alma süreçlerinin sonucunda ortaya çıkmış gelişmelerdir. 1980'lerde küreselleşme sürecinin yoğunlaşması, iletişim sektörü de dahil olmak üzere eğitim, sağlık, ulaştırma, sosyal güvenlik gibi pek çok alanın deregülasyon/özelleştirme politikaları ile sermayeye açılması ve kamu hizmeti olmaktan çıkarılması ve piyasalaştırılarak paralı hale getirilmesi hep devlet ve hükümet kararları ile belirlenen politikaların sonucudur.

Liberal paradigmaya göre, medyanın iki temel işlevi vardır. Birincisi, iktidar sahiplerine ya da iktidara gelmeyi düşünenlere karşı sert bir şekilde hesap sorarak kamu adına denetleme işlevi yerine getirmektir. İkincisi, günün önemli toplumsal sorunları hakkında izleyicilere güvenilir bilgi sağlayarak bilgili bir kamuoyu oluşumunu sağlamaktır. Ancak, liberal paradigmanın medya konusundaki bu iyimser yaklaşımına karşılık, eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre, medya kapitalist pazar mekanizması ve siyasal iktidarın sınırladığı yapısal koşullar altında işlemektedir. Kısacası medya kapitalist toplumlarda sınırlı sayıdaki çok büyük sermaye grubu ve büyük yatırımcının maksimum kâr arayışına hizmet eden bir kurumdur.

Liberal çoğulcu yaklaşıma göre devlet ve hükümet yetkilileri bağımsız aktörlerdir. Bu yaklaşım medyanın devletten ve siyasal partilerden bağımsız bir güç olduğunu belirtir. Bu anlayış sadece görünüşte doğrudur. Pek çok kapitalist ülkede ticarî hiçbir medya kurumu doğrudan devlet mülkiyetinde değildir ya da devlet tarafından kontrol edilmez. Devlet yasalarla medyanın ekonomi, iç ve dış politika gibi belli alanlardaki yaklaşımlarını sınırlayabilir.

Medyanın ekonomik olarak bağımsız bir güç olması onun dördüncü kuvvet olmasının ve kamu çıkarlarını korumasının garantisi olarak görülür. Medya, siyasi partiler tarafından finanse edilmediği için bu durum basının tarafsızlığının garantisi sayılır. Medya, partizan siyasi çıkarlardan bağımsız ve politikacılarla onların partilerinin eylemlerini serbestçe eleştirecek ve korkusuzca davranabilecek bir yapıda kabul edilir. Başka bir ifadeyle, medyanın devletten ve siyasi partilerden finansal olarak bağımsız olması, medyayı iktidardan bağımsız ve genel çıkarları koruyan bir güç yapar. Bağımsız profesyonel pratiklerin varlığı medyanın bağımsızlığının temeli olarak görülür. Bağımsızlık, serbest piyasa ve pazar mekanizmasıyla özdeşleştirilir ve bu alanda devlet kontrolünün olmaması, bağımsızlık göstergesi olarak değerlendirilir. Bu açıdan pazarın serbestliği tüketicinin egemenliğinin işaretidir ve tüketicilerin ekonomik yapıları ve alım güçleri doğrudan ekonomik olgulardır (Murdock, 1980:40).

Bu liberal iddiaların aksine iletişim endüstrisi alanında devlet, bu sektörü kontrol eden sahiplerle, sahiplerin de dahil olduğu sosyal sınıfın ve toplumun geri kalanları arasındaki çelişkileri ve çatışmaları engellemek için bu alanda düzenlemeler yaparak bu alanın yasal çerçevesini oluşturur. Devlet belirlediği kamu politikaları ile düzenleme (regülasyon) ve kuralsızlaştırma (deregülasyon) uygulamalarını hayata geçirerek bu alanı biçimlendiren temel siyasi güç ve aktör olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda bu makalede devlet/hükümet ve medya ilişkileri eleştirel ekonomi perspektifinden tarihsel, nitel bir yaklaşımla incelenmiştir. Önce eleştirel ekonomi politiğin ne olduğuna bakılmış, eleştirel ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde devlet kuramları incelenmiş, devlet/hükümet ve medya ilişkileri başlığı altında düzenleme (regülasyon) ve kuralsızlaştırma (deregülasyon) politikaları incelenerek bu politikaların medya sektörünün mülkiyet ve içeriklerine olan etkileri araştırılmıştır.

İletişim Alanına Eleştirel Ekonomi Politik Yaklaşım

İletişim alanında ekonomi politik yaklaşım konusunda iki farklı anlayış bulunmaktadır. Bunlardan ilki, iletişim ve medya endüstrisini pozitivist metodolojiyle analiz eden ve neo-klasik iktisat yaklaşımının argümanlarını medya sektörüne uygulayan liberal ekonomi politiktir. Bu yaklaşım daha çok klasik mikro ekonomi geleneği içerisinde, iletişim alanında sınırlı kültürel kaynaklar kullanılarak sınırsız insan ihtiyaçlarının piyasa mekanizması içerisinde nasıl tatmin edilebileceği sorunuyla ilgilenir. Bu yaklaşım mikro iktisadın istek, ihtiyaç, arz, talep, fiyat, değer ve fayda gibi kavramlarını kullanır. Diğer yaklaşım ise eleştirel ekonomi politiktir (Li, 2003:26).

Eleştirel ekonomi politik, iletişim de dahil olmak üzere maddi ve düşünsel kaynakların üretim, dağıtım ve tüketimini karşılıklı olarak oluşturan toplumsal ilişkilerin özellikle iktidar ilişkilerinin incelenmesidir (Mosco, 1996:25). Bu tanıma göre, iletişimin ekonomi politiği, iletişim metalarının üretimi, dağıtımı, ve tüketiminin iktidarla olan ilişkisini incelemeyi gerektirmektedir. Bu nedenle iletişimin ekonomi politiği yaklaşımı, incelemenin odağına iletişim sürecini etkileyen mülkiyet, pazar mekanizması ve siyaset gibi yapısal ve kurumsal güçleri alır. Çünkü bütün iletişimsel süreçler belli bir toplumsal yapı içerisinde gerçekleşir. Bu sürecin, içerisinde gerçekleştiği toplumsal yapılar ve kurumlarla (ekonomi ve siyaset gibi) ilişkisi vardır ve onlar tarafından etkilenir. Eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre, siyaset (iktidar) ve ekonomi (pazar) arasındaki ilişki, sınıf sömürsünün ve sınıf mücadelesinin dışı vuruşudur. Bu bakış açısına göre, devlet ve pazar arasındaki ilişki, toplumdaki bağımlı konumda bulunan sınıflar üzerindeki hegemonyasını sürdürmek için mücadele eden egemen sınıfların kaynakların üretimi, dağıtımı ve tüketimi üzerindeki denetim kabiliyetine odaklanır (Caporaso, ve Levine, 1992:63).

Eleştirel Ekonomi Politik Açısından Devlet Kuramları

Eleştirel ekonomi politik yaklaşım, mülkiyet, iktidar ve bilgi arasında ilişki kurar. Ekonomi politik analizin önemli boyutlarından birisi de kapitalist toplumlarda devletin konumu, rolü ve işlevidir. Piyasa mekanizması çerçevesinde kârlarını ençoklaştırmaya çalışan bireylerin mücadelesine vurgu yapan liberal kuramın aksine eleştirel ekonomi politik yaklaşım, kapitalist toplumlar da dahil olmak üzere, sınıflı toplumları “sınıf mücadelesi” kavramı ile açıklar. Bu yaklaşım sınıflar arası ya da sınıf içi mücadelelerde devletin arabulucu rolünü inceler. Devlet ve kapitalist sınıf arasında yapısal bir ilişki vardır ve devlet bir bütün olarak kapitalist sınıfın çıkarına hizmet edecek şekilde politikalar oluşturur. Sınıf mücadelesi ve kapitalist devlet konusunda eleştirel ekonomi politik içerisinde iki yaklaşım vardır. Bunlar, araçsal ve yapısal yaklaşımlardır (Bettig, 1996:12).

Araçsal devlet anlayışına göre, kapitalist toplumlarda devlet, egemen sınıfın egemenliğini sağlayan bir araç olarak işlev görür. Bu yaklaşıma göre, egemen sınıf ve bu sınıfın kontrol ettiği aygıtlar, ister kamu kurumu, isterse özel olsun, bu sınıfın çıkarlarını korumak için çalışır. Egemen sınıf, hükümet içindeki pozisyonlar, danışma kurulu üyelikleri, lobicilik faaliyetleri, finansal mücadele, medya ve eğitim sistemi üzerindeki kontrol gibi doğrudan ya da dolaylı bir dizi araçlar yoluyla kapitalist devleti yönlendirme imkânına sahiptir. Bu yaklaşım, özetle, kapitalist sınıfın ve bu sınıfın üyelerinin bilinçli bir çaba ile devlet politikalarına etki ettiklerini belirler (bkz., Milliband, 1969).

Yapısalcı yaklaşım ise kapitalist devleti, üretim ilişkilerinin ya da ekonomik birikim sürecinin nesnel bir garantörü olarak görür. Bu anlayış, sermayenin mantığı ile devlet politikaları arasındaki ilişkilere vurgu yapar. Kapitalist toplumlarda devlet, sermayeyi kontrol etmez. Devlet, kendi varlığını sürdürebilmek için gerekli olan gelirlerin elde edilmesini sağlayan sermaye birikimi için kapitalist sınıfa dayanır. Devletle sermaye sınıfı arasındaki yapısal bağımlılığa göre, devlet kendi varlığını sürdürebilmek için sermayenin sürekli ve düzgün bir şekilde birikimini garanti altına almak zorundadır. Bunun sonucunda devlet, kapitalist üretim tarzının doğasında bulunan ekonomik krizleri çözmek için zaman zaman, Keynesçi refah devleti uygulamalarında olduğu gibi, kapitalist ekonomiye müdahale etmek zorunda kalır. Yapısalcı yaklaşıma göre devlet, kapitalist toplumdaki konumu tarafından sınırlandırılır ve bu kapitalist toplumsal düzeni korumak ya da yeniden üretmek için, egemen sınıftan ve toplumdan belirli bir derecede özerk hareket edebilmektedir. Buna göre kapitalist bir toplumda devlet, kapitalist üretim tarzı ve ilgili sınıf yapısını garanti altına alacak politikaları geliştirir ve uygular (Poulantzas, 1969:76).

Gerek araçsalcı gerekse de yapısalcı yaklaşıma göre, devletin özerkliği karşılıklı çıkarları benzeşen geniş bir sınıf olan kapitalistlerin sınıfsal çıkarları tarafından sınırlandırılır. Sınıf mücadelesi anlayışına göre, kapitalist sınıf ortak bir çıkara sahip yekpare bir sınıf olmanın ötesinde devletin uygulayacağı politikalar aracılığıyla kendi çıkarlarını geliştirmek için örgütlenen çeşitli sınıf fraksiyonları ya da endüstriyel iş birlikleridir. Devlet burada sınıf içi ve sınıflar arası bir mücadele alanıdır. Bu alanda hegemonik bir sınıf yapısı vardır ve bu egemen sınıfsal hizip ya da grup, kendi çıkarlarına olacak politikaları desteklemek için toplumsal güçleri ve devlet görevlilerini etkileyerek kendi çıkarlarını gerçekleştirir. Özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinde planlı bir ekonomiye dayanan sosyalist devletlerin ortaya çıkması ve 1929 küresel kapitalist krizde olduğu gibi, kapitalizme içkin olan genel birikim krizleriyle baş edebilmek için kapitalist devlet ekonomiye giderek daha çok artan oranda müdahale etmeye başlamıştır. Kapitalist devlet bu müdahaleleri kapitalist birikim sürecinin doğasında bulunan sınıf mücadelesine görece özerk bir şekilde aracılık yaparak gerçekleştirir ve böylece kapitalist sermaye birikiminin temel dinamiklerini korur ve sürdürür (Jessop, 1990:32).

Eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre devlet, üretim araçlarının özel mülkiyetini koruyarak kapitalist ekonomik ve siyasal düzeni ayakta tutar. Bu açıdan kapitalist devlet kapitalist sınıfın egemenliğinin devletidir (Durand, 1995). Devlet bunu, kapitalist sınıfın çıkarlarını toplumun genel çıkarı olarak sunup bunu evrenselleştirerek yapar (Hall, 1999:229). Bunu yaparken de Althusser (1984:7)'in Devletin İdeolojik Aygıtları dediği medyanın da dahil

olduğu, düşünce üreten ve yayan kurum ve kuruluşları kullanarak yaydığı ideoloji ile gerçekleştirir. Kapitalist ideoloji egemen sınıfın üyelerinin çıkarlarının gerçekleştiği sosyo ekonomik siyasal ve kültürel pratiklerin temelini oluşturur. İdeolojilerin en önemli özelliği, onun aracılığıyla toplumsal gerçekliğin egemen sınıfın çıkarına uygun bir şekilde yeniden inşa edilmesidir. Ekonomik ve siyasal seçkinlerin çıkarına olan içerikler seçilerek medya aracılığıyla topluma yayılırken, iktidar seçkinlerinin aleyhine olan bilgiler kısıtlanarak topluma iletildiği için, medya içerikleri ideolojiktir ve medya tarafsız değil egemen sınıflardan yana taraftardır (Van Dijk, 1999:345).

Devlet/Hükümet ve Medya İlişkileri

Eleştirel ekonomi politik yaklaşım, analizlerinde hükümet ve medya ilişkileriyle de ilgilenir. Hatta bu yaklaşımın temelinde devlet ve ekonomi ilişkisi merkezi bir yer tutar (Murdock, 1978:112). Çünkü iletişimin ekonomi politiği yaklaşımının amacı, medya şirketlerinin içinde işledikleri ve örgütlendikleri siyasal ve hukuki çerçeveyi medya politikaları bağlamında incelemektir (Smythe, 1960:569). Yani eleştirel ekonomi politik yaklaşım, medya şirketlerinin karar ve davranışları ile içeriklerini etkileyen hükümet politikalarına ve bu politikaları belirleyen mülkiyet yapılarına ve mekanizmalarına bakar (McChesney, 2000:109).

Pek çok ülkede medya hâlâ devletin doğrudan ve dolaylı denetimi altındadır. Özellikle tek partili sistemlerde iletişim sektörü, devlet ve hükümetler tarafından kontrol edilir ve düzenlenir. Otoriter rejimler genellikle medya çıktılarını sansürlerler ya da denetlemeye çalışırlar. Demokrasinin işleminde medya seçmenleri ve tüketicileri bilgilendirir. Hükümet yasal düzenleme ve baskılarla medyayı sınırlandırır (Baker, 2007:5).

Kapitalist ekonomiye ve parlamenter demokrasiye dayalı ülkelerde medya sistemlerinin üç temel özelliği vardır. Birincisi, medya özel mülkiyettir. İkincisi, bu alan, siyasi otorite tarafından özel sektörün lehine olacak şekilde düzenlenir ve üçüncüsü, medya, sermaye açısından son derece kârlıdır. Çok partili sistemlerde düşünsel çeşitlilik için medyanın bağımsız olması ve hükümetleri denetlemesi gerektiğine inanılır. Medya bağımsızlığı için yasal ve anayasal garantiler sağlanır. ABD’de 1934 yılındaki iletişim sözleşmesi ile kurulan FCC (Federal İletişim Komisyonu) yayıncıların kamu çıkarına hizmet etmeleri kaydıyla lisans verir ve bu lisansı yeniler. FCC, ifade özgürlüğüne sansür uygulayamaz. Çeşitliliği, özgürlüğü ve kamuoyunun açık pazarda serbestçe oluşmasının koşullarının sağlanmasını amaçlar. ABD başta olmak üzere pek çok kapitalist ülkede özel girişim kamu anlayışından önce gelir. Basın zaten pek çok ülkede her zaman özel sektörün elindedir. Batılı kapitalist ülkelerde en büyük medya kuruluşları özel mülkiyettir. Kapitalist toplumların siyasi kültürü pazar ve rekabet

kurumlarına olan inanca dayanır. Buna göre pazar kâr arayan ve kendi çıkarı peşinde koşan herkese açık olmalıdır (Neuman, 1992:135).

Kapitalist toplumlarda kültürel alan homojenleşmekte ve egemen ideoloji ticarî medya aracılığıyla topluma yayılmaktadır. Bu, aynı zamanda bir propagandadır. Farklı kanallarda yer alan farklı formatlardaki içerikler biçimsel olarak aynı (egemen) dünya görüşünü dile getirir. Bu, kapitalizmin ekonomi politiğinden kaynaklanan yapısal bir durumdur. Örneğin, kapitalist toplumlarda medya kuruluşları haberleri seçerken resmi kaynakların (örneğin, hükümet görevlileri ve seçkin siyasal şahsiyetlerin) açıklamaları haberleri meşrulaştırır. Buna göre, yönetici konumundaki siyasiler söyledikleriyle ve söylemedikleriyle haber gündemini kurma gücüne sahiptirler. Bu durum haberin egemen yaklaşımı dile getiren ana akım bir hikaye olmasına neden olmaktadır. Haber medyası, siyasi olarak yansız değildir. Medya, sahiplerinin, siyasilerin ve reklamcılarının siyasi görüşlerini ve egemen sınıfın bakış açısını haber metinlerine gizlice yedirmektedir (McChesney, 2000a:25).

Medya çalışanlarının devletle ve politik çıkar gruplarıyla yoğunlaşan ilişkileri vardır. Devletin çeşitli kurumları özellikle de askerî, adlî, polis ve istihbarat birimleri toplanacak ve yayılacak haberleri sınırlayan kurumların başında gelirler. Bunların dışında medyanın siyasilerle, hükümetlerle ve siyasi süreçlerle ilişkileri çok önemlidir. Medya genel anlamda devleti eleştirmez. Sadece bireysel olarak yanlış yapanları eleştirir. Sistemin genel işleyişine ve mantığına yönelik bir eleştiri söz konusu olamaz (Murdock, 1980:40).

Hükümetler ve liderler kendi uyguladıkları politikalara kamuoyu desteği sağlamak için medyayı kullanırlar. Medya hükümetin propagandasını yapar. Kapitalist toplumlarda kâr amaçlı kuruluşlar olan medya, siyaset kurumu ve hükümetle kendisine kâr sağlayacak bir ilişki kurar. Hükümetler siyasi seçim harcamaları döneminde reklam ve tanıtım amaçlı harcamalar yapar. Bu kaynaklar medyaya aktarılır. Medya da siyasî seçim haberlerinde kullanılan başlık ve oluşturulan içerikler aracılığıyla izleyicilerin/okuyucuların ne hakkında ve nasıl düşünecekleri ve nasıl davranışta bulunacaklarının (örneğin, kime oy vereceklerinin) ipuçlarını verir. Hükümete yönelik yapılan olumlu haberler aracılığıyla seçmenlerin kazancının ne olacağı, olumsuz haberlerde de neleri kaybedebilecekleri belirtilir. Medya, üzerinde odaklandığı konular, fikirler, söylemler ve kişiler aracılığıyla seçmen davranışını etkiler. Siyasal kampanyalar, medya açısından önemli haberlerdir. Bu haberler aracılığıyla seçmenlerin bilişsel yapıları etkilenir. Bu sayede seçmenlerin ne düşünecekleri ve tercihlerini ne yönde yapacakları belirlenir. Medyanın yer verdiği görüş ve adaylar onaylanır. Bu açıdan haberler siyasî gerçeklerin aktarıldığı metinler değil, kapitalist endüstriyel yapılar tarafından üretilen

ideolojik birer inşadır. Neyin, nasıl haber olacağına haber kurumları karar verirler. Editörler ve gazeteciler, televizyoncular bağımsız kişiler değil, büyük şirketler tarafından kiralanır ve haber üretim sürecinde çalıştırılırlar. Haber üretim sürecine etki eden iki temel dinamik pazar mekanizması (büyük sermaye) ve siyasettir (iktidar) (Dennis ve Merrill, 2002:111).

Devlet ve Düzenleme (Regülasyon) Politikaları

20. yüzyılın başında ABD’de serbest piyasa kapitalizmi egemen ekonomik yapıdır. Bununla birlikte 1929’da yaşanan büyük ekonomik krizden dolayı, II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD başta olmak üzere pek çok Batılı kapitalist ülkede piyasa mekanizmasını daha etkin bir şekilde düzenlemek için karma bir ekonomik yapı olan Devlet kapitalizmi ve şirket kapitalizmi benimsenmiştir. Bununla birlikte 1960’lardan itibaren Kuzey Amerika ekonomisindeki büyüme yavaşlamış, bu durum enflasyon artışına ve birtakım piyasa istikrarsızlıklarına neden olmuştur. Bu piyasa istikrarsızlıklarıyla baş edebilmek için serbest piyasa kapitalizmi anlamına gelmek üzere 1980’lerde neo-liberal politikalar yeniden kabul edilmiştir (Harvey, 2005:45).

Medya alanı da dahil olmak üzere devletin ekonomiyi düzenlemesine (regülasyon) ilişkin kuramlar iki ana kaynaktan yayılır. Bunlardan ilki İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1980’lere kadar uygulanan Keynesçi Refah Devleti anlayışıdır ve ikincisi de bu çerçevede siyaset kuramından hareket eder. Refah ekonomisi hem toplumsal olarak arzu edilen ekonomik yeniden dağılım sağlar hem de genel ekonomik verimliliği güvenceye almak için devlet müdahalesinin gerektiğini savunur. Geleneksel düzenleme anlayışı, refah ekonomisinde kök salmış olan “kamu yararı” kavramını her zaman odağına alır. Kamu çıkarı ya da yararı kavramı, hükümetin müdahale ettiği devlet güdümlü ekonomi ile klasik liberalizmin öngördüğü özel mülkiyete ve bireysel girişim özgürlüğüne dayalı serbest piyasa anlayışı arasında gerilime dayalı bir denge yaratır. Kamu yararı anlayışı dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan piyasa mekanizmasının görünmez bir el tarafından düzenlenerek sorunsuz bir şekilde işleyebileceği yönündeki anlayışa rağmen, devletin sınırlı da olsa ekonomiye müdahale etmesini meşrulaştırır. Kamu yararı kavramı, devletin iş yaşamını düzenlemesine ilişkin yaklaşımların en eskisi ve en etkilisidir. Bu bakış açısı, genel olarak düzenlemenin özel şirketler ve kamuoyu arasındaki çatışmaya çözüm üretmek amacıyla geliştirildiğini iddia eder. Düzenleyici kurulların oluşturulması, ekonomideki demokratik reformların somut ifadesi olarak görülmektedir. Düzenleyici kurumlar, halkın, özel çıkarlara karşı yapmış olduğu başarılı toplumsal mücadelelerin somut tezahürleri olarak görülür. Örneğin, 1929 krizinde olduğu gibi piyasa mekanizmasının başarısızlıkları ve tekeli şirketlerin suiistimalleriyle tetiklenen toplumsal huzursuzluklar, hükümetleri, şirketlerin kurumsal ayrıcalıklarını sınırlamaya ve bazı piyasa

faaliyetlerini kontrol altına almaya yönelmiştir. Teknoloji ve büyük ölçekli kapitalizmin daha önce görülmemiş karmaşıklıkları tarafından gerekli kılınan düzenleme komisyonları, toplumun genel çıkarı ile iş dünyasının özel ihtiyaçlarını uyumlu hale getirmeye çalışmışlardır (Horwitz, 1989:22-23).

Refah devleti döneminde kamucu bir anlayışla uygulanan düzenlemeler (regülasyon) sonucunda özellikle Avrupa ülkelerinde devlet radyo ve televizyon alanında bir aktör olarak doğrudan faaliyette bulunmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası koşullarda sadece Avrupa’da değil, Türkiye de dahil olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde kamu yararı için önemli sayılan bir sektörde piyasa mekanizmasının yaratmış olduğu yetersizlikleri ve çarpıklıkları gidermek için devlet bu alanda etkin bir görev üstlenmiştir. Böylece kamu televizyonu, “evrensel kamu hizmeti” anlayışı çerçevesinde kurumsal olarak güvence altına alınmıştır. Burada maliyetler kamu bütçesinden karşılanırken çoğulculuk, çeşitlilik ve içerik kalitesi de devlet güvencesindedir. Bu yapı 1970’lerin sonunda benimsenecek neo-liberal politikalara kadar yürürlükte kalmıştır. Neoliberal politikalar ile radyo ve televizyon alanındaki kamu müdahalesinin meşruiyeti sermaye tarafından sorgulanmış; bu kurumların finansmanın kamuya yük olduğu belirtilirken, kamu yayıncılarının devlet memuru olmalarından kaynaklı bağımsızlık, çoğulculuk, kamu yararı ve siyasetin bu alana doğrudan müdahalesinin yaratacağı etkiyle içeriklerin siyasî doğası da bu bağlamda sorgulanmıştır. Bu durum kamu yayın şirketlerinin özelleştirilmesini gündeme getirmiştir. Kamu kurumu olan medya kuruluşlarının siyasi otoriteye hizmet ettiği, kendilerini yenileyemeyen hantal yapılara dönüştükleri, çok önemli finansal kaynakları emdikleri için, daha dinamik, verimli ve politik etkilerden uzak olan özel işletmelere devredilmesi gerektiği yönündeki iddialar sürekli gündemde tutularak özelleştirme için gerekli ideolojik iklim oluşturulmuştur (Richeri, 2011:136).

Neo-liberalizm, Küreselleşme ve Kurlsızlaştırma (Deregülasyon) Politikaları

Neo-liberalizm, 1973’teki kapitalist ekonomik krizden sonra ön plana çıkmış ve özellikle 1980’lerde yaygınlaşarak bütün kapitalist ülkelerde egemen hale gelmiş olan ekonomi politikasıdır. Bu politikanın dışı vurumu ise küreselleşme olgusudur. Neo-liberalizm sadece bir ekonomi politikası değil, aynı zamanda bu politikaların benimsendiği ülkelerdeki egemen ideolojidir de. Neo-liberalizm aslında, Adam Smith’in savunduğu anlamda serbest piyasa kapitalizmine bir dönüşür. Milton Friedman (1962) 1960’lı yıllardan itibaren yapmış olduğu kuramsal çalışmalarla neo-liberalizmin popülerlik kazanmasına katkıda bulunmuştur. Friedman’ın savunduğu anlamda neo-liberalizm, iletişim de dahil olmak üzere toplumsal yaşamın her alanının serbest piyasaya devredilmesi gerektiğini belirtir. Burada amaç, devletin

herhangi bir yönetim organının piyasaya müdahale ederek düzenleme yapmasını engelleyerek toplumun ihtiyaç duyduğu her türlü mal ve hizmetin pazar mekanizması içerisinde üretilerek dağıtılmasını sağlamaktır (Babe, 1995:5).

Küreselleşme en yalın haliyle, “serbest ticaret” anlaşmaları yoluyla küresel bir pazarın geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu süreçte serbest piyasa, sermayenin haklarını ve özgürlüklerini garanti altına alırken; emek, sermaye karşısında korumasız kalmıştır. Bu, güvencesiz çalışma, sendikasılaştırma, esnek üretim, çalışanlar açısından demokrasinin kapsamının daralması anlamına gelmektedir. NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) tarzı anlaşmalar küresel sermayenin deniz aşırı yatırımlarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Küreselleşme süreciyle sermaye, kâr maksimizasyonu sağlamak amacıyla girdiği ülkelerde devletleri düzenleme gücünden (regülasyon) yoksun bırakmakta, emeği örgütsüz ve ucuz hale getirmektedir. Emeğin bütün sosyal haklarının ortadan kalktığı bu süreçte işyeri standartları da yok olmaktadır. Patent ve telif hakları gibi uygulamalarla sermayenin hakları garanti altına alınırken, ekonomik faaliyetler çevre tahribatını da beraberinde getirmiştir. Bu uygulamalar, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel kuruluşlar aracılığıyla güvence altına alınmıştır. Küresel ticaret sistemi ekonomik seçkinlerin denetimindeki siyasi süreçlerle kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde inşa edilmiştir. Bu uygulamaların yarattığı sonuç ise sosyal eşitsizliklerin artması emeğin hak ve ücret kaybıdır. Çünkü küresel ekonomide yüksek ücretli sendikacı işlerden, hakların olmadığı düşük ücretli örgütsüz işlere doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Emeğin ucuz olduğu bölgelere sanayinin kaydırılması tehdidiyle emek karşısında sermayenin pazarlık gücü artmıştır. Sermayenin hareketliliği ve serbest ticaret, kârlılığı artırmıştır (Trumka, 2011:43).

Kapitalist küreselleşme çağında şirketlerin medya üzerinde egemenliği, medya-hükümet ortaklığını yaratmıştır. Çünkü medya ürünlerinin büyük bir çoğunluğunun sahipleri büyük şirketlerdir. Medyanın sahiplerinin de kurulu siyasal sistemle çok yakın bağlantıları vardır. Modern çokuluslu şirketler, hükümetleri, kendi çıkarlarına uygun politikalar üretmeleri ve uygulamaları için teşvik etmektedir. Çünkü onların ulusal ve uluslararası çıkarları için hükümetlere ihtiyaçları vardır. Hükümetler de var olan düzeni bir arada tutan kurumları üretmek, yeniden üretmek ve güçlendirmek için medyayı kullanırlar (Bagdikian, 2004:29).

Hükümetler medyaya en önemli kaynak olan basın ve yayın izni sağlarlar. Hükümetler ayrıca diğer iktidar rolleri yanında basın yayın alanlarını düzenleme ve karar verme merciidir. Hükümetin medya üzerinde uyguladığı iktidar, mülkiyet yapısı, kaynakların bölüşümü ve

dağılımı ile yönetici personelin atanması üzerinden kolayca görülebilir. Büyük medya kuruluşları kaynakların bölüşümü ve dağılımında önceliğe sahiptir. Bu kaynaklar örneğin, ekipman, yatırım ve hatta medya materyalleri gibi somut ve soyut kaynakları içerir. Yapısal eşitsizlik medya kuruluşları arasında kaynaklar konusunda rekabete neden olur ve bu durum yapısal unsurların medyanın işleyişini nasıl etkilediğinin iyi bir örneğidir (Guo, 2001:21).

Küreselleşme (neo-liberalizm), kamu sektörüne, kâr amacı gütmeyen, çoğunluğu kamu kurumu alanlarına yönelik ekonomik bir saldırıdır. Bu alanda iletişim, kültür ve enformasyon alanları başta gelmektedir. Amaç iletişim, kültür ve enformasyon alanında özel ve ticari bağlamı güçlendirmektir. Bu nedenle, kâr amaçlı iletişim şirketleri gelişmiştir (Schiller, 1991:60). Devletin bu alandan çekilmesi ve piyasa mekanizmasının işlemesi için şirketlerin önündeki yasal engellemeleri kaldırması gerekmektedir. Bu nedenle neo-liberal bir ekonomi modeline dönüş için bu uygulamaları meşrulaştıracak neo-liberal bir ideolojiye ihtiyaç vardır. Bu ideolojiye göre, medya yapılarının serbestleştirilmesi ve özelleştirilmesi, tüketicilerin (kamunun) çıkarına ve yararına hizmet eden daha çok çeşitteki medya içeriklerinin üretilmesine imkân veren, daha büyük üretim esnekliği sağlayan rekabetçi pazar yapısının yaratılmasını sağlayacaktır (Cristopherson ve Storper, 1989:335). Yani eğer kamu mülkiyetinin olduğu toplumlarda iletişim altyapısı özelleştirilirse izleyicilerin/tüketicilerin çok daha çeşitli ve güzel iletişimsel içeriklere ulaşmasını sağlayan daha kaliteli programlar sunan kanal sayısı da artmış olacaktır.

Bunun sonucunda giderek görece az sayıdaki küresel şirket başta ABD olmak üzere bütün dünyanın ekonomisini kontrol etmektedirler. Piyasaya egemen olan bu şirketler kontrol ettikleri yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerini de kullanarak dünya iletişim pazarını denetlemektedirler. Neo-liberal politikalar ile refah harcamaları kısılmış ve çalışanların ücretleri düşürülmüştür. Deregülasyon (kuralsızlaştırma) ve özelleştirme politikalarıyla sermayenin küresel olarak hareket etmesinin önündeki tüm engeller ortadan kaldırılmış, kapitalist iktisadî durgunluğun çaresi olarak talebi (satışları) artırmak için eski ve yeni iletişim teknolojileri ve ortamları kullanılmıştır (Dawson ve Foster, 1996:42).

1980'li yıllarda deregülasyon, özelleştirme ve liberalleşme egemen yapılar tarafından en çok kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar ekonomi ve politikada neo-liberalizme geçilmesi gerektiğini dile getiren yaklaşımların kullandığı temel kavramlardır. Kamu kuruluşları ile ticari kuruluşlar arasındaki mücadelede devletin düzenleyici kurulları kullanarak yasal anlamda iletişim sektörüne müdahale etmesi regülasyon kavramı ile açıklanırken, devletin iletişim sektörünü tamamen sermayenin denetimindeki ticari kuruluşlara bırakması ise deregülasyon

olarak kavramsallaştırılmaktadır. Yani regülasyon ile devlet medya sektörünü düzenlerken deregülasyon politikası ile bu alandaki her türlü yasal düzenlemeyi ortadan kaldırmıştır. Deregülasyon politikalarıyla düzenlemeler yani regülasyon ortadan kaldırılırken aslında bu alanda devletin müdahalesi ile yeni düzenlemeler (re-regülasyon) yapılmıştır. Özel sektör, iletişim alanından devlet tekelinin kaldırılmasıyla bu alanın devletin tekeli baskısından kurtulacağı ve medya alanındaki tek sesliliğin ortadan kalkacağı, bunun yerine çok sesli, çoğulcu, demokratik ve toplumun genel çıkarı ve iyiliğine hizmet edecek bir iletişim ortamının oluşacağı iddiasıyla kamu hizmeti alanının yeniden düzenlenmesini talep etmiştir. Bu bağlamda küreselleşme ve özelleşme süreci iç içe geçmiş bir olgudur ve bunun sonucunda küresel sermaye yerel medya alanlarına da girmiştir (Erdoğan, 1994:5).

Bütün demokratik ülkelerde medyanın toplumsal açıdan önemini anlayan devlet çeşitli yollarla bu alana müdahale etmektedir. Amaç, medya endüstrisinin büyüebilmesi, rekabet edebilmesi ve ürünlerini dağıtabilmesidir. Düzenlemeler serbest piyasa çerçevesinde ticari işletmelerin girişimcilik faaliyetlerinin kamu yararına olduğu ve bağımsız bilgi üretimine ve çoğulculuğa hizmet edeceği tezine dayandırılmıştır. Bu nedenle deregülasyon politikalarının bilginin özgürce üretiminin ve izleyiciler açısından medyaya erişimin güvence altına alındığı düşünülmüştür. Bu hedefler sürekli olarak girişimcilik ve toplumsal gelişmelere göre belirlenir. Gerçekleştirilen dönüşüm mülkiyet ve pazar yoğunlaşması, içeriğin kaynağı ve çeşitliliği, erişim biçimleri, endüstrinin korunması ve desteklenmesi ile ilgili kamu müdahalesinin sürekli olarak değiştirilmesini gerektirmektedir (Richeri, 2011:134).

Düzenleyici faaliyetler her zaman rekabetçi piyasa güçlerini etkileyebilir ve medya endüstrileri de bu açıdan bir istisna değildir. 1980'lerde ve 1990'larda ABD başta olmak üzere pek çok kapitalist ülkede medya endüstrileri, kuralsızlaştırma eylemlerinin ve eski politikaların liberalleşmesinin birleştirilmesinden yararlanmışlardır. Reagan yönetiminin 8 yılı boyunca Federal İletişim Komisyonu (FCC), piyasacı düzenlemeye yönelik bir yaklaşımı benimsemiştir. Mülkiyeti sınırlayan düzenlemeler kaldırılmış ve program gereklilikleri ve kamu yararı standartlarına ilişkin ağır kurallar da ya kaldırılmış ya da gevşetilmiştir. 1996'da yayınlanan Telekomünikasyon Yasası, 1934'ten beri uygulanan en önemli ABD haberleşme düzenlemesi olan yayın, kablo ve telekomünikasyon sektörlerindeki rekabet engellerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Mülkiyet hakları yine esnetilmiştir. Bir sektörde faaliyet gösteren şirketler artık başka ülkelerde rekabet edebilecektir (örneğin, kablo şirketleri artık telefon hizmetleri sunabilir veya telefon şirketleri kablo benzeri hizmetler sunabilir). 1998 ve 1999 yıllarında ortaya çıkan ve yayın yapan doğrudan yayın uydusu (DBS) piyasasında rekabeti teşvik etmek için alınan

diğer kararlar, uydu operatörlerinin normal kablo ve ödeme ağlarının ek olarak yerel televizyon sinyalleri sunmalarına izin vermiştir. Bu düzenleyici faaliyetler, ABD medya sektörlerinde tekelleşmenin artmasına neden olmuştur.¹

Mahkeme kararları, düzenleyici eylemlerle birleştğinde medya piyasalarını da etkilemektedir. 2002 yılının başlarında, ABD Temyiz Mahkemeleri, AT & T ve Viacom tarafından hükümetin belirlediği mülkiyet hakları konusunda açılan ayrı davalarda özel şirketlerin lehine karar vermiş ve FCC'nin kablo ve televizyon istasyonu mülkiyeti üzerindeki sınırlamalarının keyfi ve değişken olduğunu beyan etmiştir. Eğilimler, bu kararların, pek çok medya endüstrisi için ulusal düzeyde sahiplik üzerindeki tüm sınırların kaldırılmasına yol açabileceğini ve bu durumun daha fazla birleşme ve satın almalara yol açabileceğini güçlü bir şekilde göstermektedir (Albarran, 2004:298).

Kamu otoritelerinin iletişim endüstrisi alanındaki kamu müdahalesinin özellikle işletmeler arasındaki rekabeti güvence altına almak amacıyla yaptıkları müdahaleler, finansman konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu durum çoğu kez uluslararası ve ulusal düzeyde genellikle tatmin edici olmayan sonuçlara yol açar. Medya alanındaki rekabet hakkını garanti altına almak için tekelleşmeye karşı alınan tedbirler ve düzenlemeler genellikle karmaşık, verimsiz ve yetersizdir. Küreselleşme sürecinde medyanın uluslararası hale gelmesiyle durum daha da karmaşıklaşmıştır. Çünkü her ülkede yalnızca çok büyük şirketler uluslararası pazarda rekabet edebilecek güce sahiptir. Bu durum uluslararası medya pazarını küresel şirketlerin rekabet ve etkinlik alanı haline getirirken daha küçük ölçekli şirketlerin varlık koşulları ortadan kalkmıştır. (Richeri, 2011:135).

Eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre, iletişim sektörü özelleştirildiği zaman, bağımlı konumdaki sınıflar üzerinde kendi ayrıcalıklı konumlarını güçlendirmek ve şirketlerin gücünü artırmak için medya içeriklerini sadece satmak için üretmek tüketiciyi sömürmek yoluyla kapitalistlerin kendi çıkarları için kullandıkları bir kaynağa dönüşür. Özelleştirmeler sonucunda medya içerikleri özellikle haber içerikleri giderek artan bir şekilde medya endüstrisini kontrol eden büyük şirketler tarafından sermayenin kârını ve dolayısıyla onların toplum üzerindeki

---

¹ Örneğin, radyo endüstrisinde, 75 şirketten bazıları, nihayetinde iki şirketten biri tarafından ele geçirilmiş veya satın alınmıştır. Clear Channel Communications veya Infinity (Viacom). Televizyonda, Viacom CBS, King World, UPN ve Black Entertainment Television'un (BET) varlıklarını satın almıştır. America Online, Time-Warner ile birleşerek "eski" ve "yeni" medyayı birleştiren ilk şirketi yaratmıştır. Fransız şirketi Vivendi, sadece 2 yıllık bir süre içinde, Disney, News Corporation ve Bertelsmann AG gibi küresel bir medya devi olmak için Seagram Universal ve USA Networks'ün medya varlıklarını, satın almıştır (Albarran, 2004:298).

etkisini artırmak için propaganda amacıyla kullanılır. İktidardakileri zor durumda bırakacak veya şirket kârlarındaki potansiyel artışı tehlikeye atacak türden haber içerikleri topluma iletilmez. Herman ve Chomsky tarafından geliştirilen “Propaganda Modeli”ne göre, haberlerin inşasına etki eden beş sınıfsal filtre vardır. Bunlar; medyanın büyüklüğü ve mülkiyet yapısı; reklamcı desteği; haber kaynakları; tepki ve yaptırımcı kurumlar; ve anti komünist ideolojidir. Bu filtreler sonucunda ortaya çıkan haber metinleri, iktidar sahipleri tarafından, kendi siyasi davranışlarını gizlemek ya da meşrulaştırmak ve kendi iktidarlarını sürdürmek için kontrol ettikleri bir kaynağa dönüşmektedir. Özelleştirme politikaları sonucunda iletişim sektörü giderek artan bir şekilde özel/ticari şirketler tarafından kontrol edilen ve şirketlerin faaliyetlerini gizlemek ya da meşrulaştırmak ve şirketlerin ekonomik olarak büyümesini sağlamak için kullanılan bir emtiaya dönüşmüştür (bkz. Chomsky ve Herman, 1988).

Küreselleşme, özelleştirme, kuralsızlaştırma süreçlerinin sonucunda medyanın kamunun ihtiyaçları yerine, küresel şirketlerin çıkarına hizmet etmesi ve bilgilendirmekten ziyade sadece satılabileceğini düşündükleri içerikleri üretmelerinden kaynaklanır. Özelleştirmenin en önemli sonuçlarından birisi Batılı kapitalist toplumlardaki yüksek düzeyde tekelleşme yüzünden iletişim altyapısının çok az sayıdaki küresel şirket tarafından kontrol edilmesidir. Sonuçta, vatandaşların ihtiyaç duydukları bilgiyi onlara sağlamak yerine, iletişim pazarını kontrol eden sınırlı sayıdaki şirketin ekonomik gücünü artırmaya çalışan bir medya sistemi ortaya çıkmıştır. Bu yaşanan gelişmeler sonucunda medya ve iletişim sektörünün pazar yapısının ve mülkiyetinin temel amaçları medya içeriklerini satarak ekonomik güçlerini artırmaya çalışan sınırlı sayıdaki şirketin egemenliğinde tekelleşmiştir. Bu tip bir pazar egemenliği, üretilen medya içeriklerini ekonomik ve siyasi çıkarlar uğruna çarpıtacak ve sadece satabilecek içerikleri üreterek içerik çeşitliliğini sınırlandıracaktır. İktidarların çıkarlarıyla çelişen herhangi bir medya içeriği /mesaj nadiren izleyici/okuyuculara iletilir. Böylece yalnızca iktidar konumunda olanların çıkarlarını destekleyen içerik üretmek suretiyle bilgi çeşitliliğini sınırlandırmakta ve böylece toplum denetim altında tutulmaktadır (bkz., Bagdikian, 2004).

SONUÇ

Kapitalist toplumlarda medya ve iletişim endüstrisinin işlemesine etki eden güçlerden birisi sermaye, diğeri ise devlettir. Liberal paradigmanın iddialarının aksine devlet bu sektördeki temel asli aktörlerden birisidir. Devlet ve hükümetler özel ve kamu çıkarı arasında bir uyum yaratabilmek iddiasıyla sosyo-ekonomik ve idari mekanizmaları kullanarak bu alanda düzenlemeler yapar. Özellikle ekonomik krizler gibi piyasa mekanizmasının işleyişinin başarısızlığa uğradığı dönemlerde devlet, ekonomi ve toplumsal yaşam üzerinde daha

belirleyici hale gelir. Özellikle 1980’li yıllarda benimsenen neoliberal ekonomi politikalarının sonucunda hükümetler, medya ve iletişim sektörünü büyük sermaye gruplarına açan politikaları benimsemiş, bu alana yönelik düzenlemeler yapmıştır. Bu alanı düzenlemeye yönelik kararlar, sermayenin en güçlü aktör olarak bu alana girmesi, rekabet koşullarının oluşturulması, piyasaya yeni aktörlerin dahil edilmesi ya da bazı aktörlerin bu alandan dışlanması ve medya piyasasının ve şirketlerinin tekelleşmesi gibi sonuçlar yaratmıştır. Hükümetler ve siyasi otoriteler, düzenleyici kurumlar aracılığıyla kendilerine muhalif olanları denetime tabi tutarken kendilerini destekleyen medya kuruluşlarının daha da büyümesine neden olmuşlardır. Bu yapı içerisinde medya, ekonomik ve siyasi elitlerin çıkarlarına hizmet eden ideolojik aygıtlara dönüşmüştür.

Her şeyden önce devlet kamu politikaları oluşturur. Bu açıdan devlet ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama düzenleyici kurullar aracılığıyla müdahale eder. Devletin oluşturduğu düzenleyici kurullar, hem kapitalist sermaye birikim sürecini güvence altına almak, hem de farklı sosyal kesimlerin talepleri arasında bir denge sağlar ve ideolojik açıdan kapitalist toplumsal düzeni meşrulaştıracak fikir ve düşünceleri topluma yaymak gibi karmaşık görevler yerine getirmektedir. Medya sektörüne yönelik düzenleyici kurumlar, tekelci kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan toplumsal çelişkileri ve talepleri belli bir noktada uzlaştırarak sermaye birikim düzenini garanti altına alabilmek için kapitalist sistemin ürettiği siyasal bir çözümdür. Özellikle toplumsal çelişki ve taleplerin piyasa mekanizması çerçevesinde çözümlenemediği dönemlerde devlet düzenleyici kurumlar aracılığıyla ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşama müdahale eder. Bu alanlardan birisi de iletişim sektörüdür.

Eleştirel ekonomi politik yaklaşıma göre, kapitalist bir ekonomide devlet, bu sistemi destekleyecek kararlar alır ve politikalar geliştirir. Buna göre devlet, kapitalist sermaye birikim düzenini korumaktadır. Devlet ekonomik ve siyasal sistemi işler şekilde tutmak ve büyütme durumundadır. Sermaye birikim zorunluluğu yapısal olarak tüm devlet yöneticilerinin alacağı kararları belirlemekte ve sınırlandırmaktadır. Devletler farklı koşullarda farklı düzenlemeler yapmaktadır. Devlet, telekomünikasyon politikaları çerçevesinde iletişim sektörünü ve piyasasını düzenlemektedir. Küresel bir kapitalist krizin baş gösterdiği 1929 krizinden sonra özellikle elektronik yayıncılık alanı daha çok kamunun mülkiyetine geçmiş ve bir kamu hizmeti olarak düzenlenmiştir. 1970’li yılların sonlarından itibaren uygulanmaya başlanan neoliberal ekonomi politikaları çerçevesinde bu alan liberalleştirilip, özelleştirilmiştir. Bu politika değişimi deregülasyon (kuralsızlaştırma) olarak adlandırılır. Bu dönemde devlet kapitalist şirketlerin iletişim endüstrisine yatırım yapmasını teşvik etmiştir. Bunun neticesinde bu alanda

tekelci şirketler daha da egemen haline gelmiştir. Devlet politikalarıyla desteklenen ve teşvik edilen küresel sermaye de siyasilere seçmen desteği sağlamak için ideolojik bir işlev yerine getirir.

Eleştirel ekonomi politiğin yapısalcı yaklaşımına göre devlet, kapitalist demokrasi ve ekonomi içerisinde belirleyici bir aktördür. Devlet, liberallerin iddia ettiği gibi yansız değildir, çünkü siyasal aktörlerin karar alma ve politika geliştirme davranışları sermaye birikim sürecinin mantığı ve bu süreci meşrulaştırma gibi yapısal unsurlar tarafından sınırlanır. Bu zorunluluğun dışı vurulduğu alan da 1980'lerdeki neo liberal ekonomi politikalarına uygun bir şekilde geliştirilen deregülasyon uygulamalarıdır. Bu politikalar, medyanın mülkiyet yapısını değiştirmiş ve bu değişim içeriklere de yansımıştır. Mülkiyet yapısındaki değişim yoğunlaşma ve tekelleşmeye neden olmuştur. Piyasadaki yoğunlaşma ve mülkiyet alanındaki tekelleşme sonucunda medya içeriğindeki bilgi, bakış açıları, kültürel tür ve ifadeler alanındaki çeşitlilik ve farklılıklar (çoğulculuk) sınırlanmıştır.

Kaynaklar

- Albarran, Alan B. (2004) Media Economics. (in) *The Sage Handbook of Media Studies*. Eds.: J. D. H. Downings, D. McQuail, P. Schlesinger, E. Wartella (der.) Thousand Oaks, Sage Publications. 291-307.
- Althusser, Louis (1984) *Essays on Ideology*, London, Verso.
- Babe, Robert (1995) *Communication and the Transformation of Economics*, Colorado, Westview Press.
- Bagdikian, Ben (2004) *The New Media Monopoly*, Boston, Beacon Press.
- Baker, C. Edwin (2007) *Media Concentration and Democracy: Why Ownership Matters*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Bettig, R.V. (1996) *Copyrighting Culture: The Political Economy of Intellectual Property*, Colorado, Westview Press.
- Caporaso, James A. and Levine, David P. (1992) *Theories of Political Economy*, New York, Cambridge University Press.
- Chomsky, Noam and Herman, Edward S. (1988) *Manufacturing Consent: The Political Economy of Mass Media*, New York, Pantheon Books.
- Cristopherson, Susan and Storper, Michael (1989) "The Effects of Flexible Specialization on Industrial Politics and Labour Market: The Motion Picture Industry". *Industrial and Labour Relations Review*, C: 42, No:3, s. 331-347.

- Dawson, Michael and Foster, John Bellamy (1996) “Virtual Capitalism: The Political Economy of the Information Highway”, *Monthly Review*, C. 4, No: 3, s. 40-48.
- Dennis, Everette and Merrill, John C. (2002) *Media Debates: Great Issues for the Digital Age*, Belmont-Wadsworth, Thomson Learning.
- Durand, Jean-Pierre (1995) *Marx 'in Sosyolojisi*, Ali Aktaş (çev.), İstanbul, Birikim.
- Erdoğan, İrfan (1994) “Uluslararası İletişim Düzeninde Beyinlerimiz Nasıl Sömürülüyor?”, *Bilim ve Ütopya*, Eylül. C.3, s. 4-6.
- Friedman, Milton (1962) *Capitalism and Freedom*, Charlottesville, Virginia University Press.
- Gandy Jr., Oscar (1992) “The Political Economy Approach: A Critical Challenge”, *The Journal of Media Economics*, Summer, s. 23-42.
- Guo, Z. S. (2001) “To Each According to Niche: Analyzing the Political and Economic Origins for A Structural Segregation in Chinese Press”, *Journal of Media Economics*, C. 14, No:1, s.15-30.
- Hall, Stuart (1999) “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”, *Medya, İktidar ve İdeoloji*, Mehmet Küçük (der. ve çev.), Ankara: Ark, s. 199-243.
- Harvey, David (2005) *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford, Oxford University Press.
- Horwitz, Robert Britt (1989) *The Irony of Regulatory Reform: The Deregulation of American Telecommunications*, New York, Oxford University Press.
- Jessop, Bob (1990) *State Theory: Putting the Capitalist State in its Place*, Pennsylvania, Pennsylvania University Press.
- Li, Zhenfang (2003) “A Review on the Study of Media Economics”, *China-USA Business Review* (Journal), C. 2, No: 1, s.26-32.
- McChesney, Robert W. (2000) “The Political Economy of Communication and the Future of the Field” *Media Culture and Society*, C. 22, No: 1, s.109-116.
- McChesney, Robert W. (2000) “Journalism, Democracy and Class Struggle”, *Monthly Review*, C.52, No: 6, s.11-28.
- Milliband, Ralph (1969) *The State in Capitalist Society*, New York, Basic Books.
- Mosco, Vincent (1996) *The Political Economy of Communication*, London, Sage Publications.
- Murdock, Graham (1980) “Class, Power and the Press: Problem of Conceptualisation and Evidence”, *The Sociology of Journalism, and the Press*, H. Christion (der.), London, GBJH Brookers (Printers) Ltd, s. 37-60.
- Murdock, Graham (1978) “Blindspots about Western Marxism: A Reply to Dallas Smythe”, *Canadian Journal of Political and Social Theory*, C. 2, No: 2, s.109-119.
- Neuman, W. Russel (1992) *The Future of the Mass Audience*, New York, Cambridge

University Press.

Poulantzas, Nicos (1969) “The Problem of Capitalist State”, *New Left Review*, C. 58, s. 69-78.

Richeri, Giuseppe (2011) “The Media Amid Enterprises, the Public, and the State: New Challengers for Research”, *The Handbook of Political Economy of Communications*, Janet Wasko, Graham Murdock and Helena Sousa (der.), Oxford, Blackwell Publishing, s. 129-199.

Schiller, Herbert I. (1991) *Culture Inc.: The Corporate Takeover of Public Expression*, New York, Oxford University Press.

Smythe, Dallas W. (1960) “On the Political Economy of Communications”, *Journalism Quarterly*, C. 37, s. 563-572.

Trumka, Richard L. (2011) “A Global New Deal: Making Globalization Work For Labor”, *Harvard International Review*, C. 33, No: 2, s.42-46.

Van Dijk, Tuen A. (1999) “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, *Medya, İktidar ve İdeoloji*, Mehmet Küçük (der. ve çev.), Ankara, Ark, s. 331-395.